

هنگامی که پیشه‌وری در اجرای سیاست شوروی و با تکیه بر ارتش سرخ، دولت مستقلی در آذربایجان تشکیل داد و زبان ترکی را زبان ملی آن سرزمین اعلام کرد. دکتر محمد مصدق در مجلس چهاردهم با ذکر سابقه امر، به مخالفت با این موضوع پرداخت:

«عمر مجلس چهاردهم در شرایطی پایان می‌یافت که نیروهای شوروی برخلاف تعهدات خود در پیمان سه گانه از تخلیه کشور خودداری کرده بودند و درست در زمانی که تازه پیشه‌وری در آذربایجان دولت مستقل تشکیل داده بود و برادران قاضی در کردستان قیام کرده بودند، آقای ارنست بوین وزیر امور خارجه امپراتوری بریتانیا نغمه تازه ای ساز کرد. او پیشنهاد کرد در ایران انجمنهای ایالتی و ولایتی تشکیل شود. آن گاه از زبانهای مختلف ایران و از اقلیتهای مختلف ایران صحبت کرد و برای «اقوام» ایرانی اظهار تأسف نمود. او گفت که اگر قانون اساسی اجرا شده بود و با تأسیس انجمنهای ایالتی و ولایتی، ایران به صورت یک کشور متحده! درآمده بود، مسأله آذربایجان پیش نمی‌آمد!

دکتر محمد مصدق روز ۱۳ اسفند ۱۳۲۴ پشت تریبون مجلس رفت. او در نطق خود خدمات ایران را در جنگ جهانی دوم نسبت به متفقین برشمرد. در مورد شوروی گفت در حالی که طبق مواد پیمان سه گانه تمام نیروهای خارجی می‌بایست حداکثر شش ماه پس از خاتمه جنگ جهانی ایران را تخلیه کنند و از تاریخ دوم مارس یک سرباز بیگانه نباید در خاک ایران باشد، رادیو مسکو تازه اعلام کرده شوروی از دوم مارس شروع به تخلیه «قسمتی» از خاک ایران در ناحیه شرقی و خراسان خواهد کرد و در مورد سایر نواحی

اعلام کرده که تا «روشن شدن اوضاع» در آن جا باقی خواهد ماند. این حرفها به هیچ وجه با تعهد قطعی دولت شوروی مطابقت ندارد.

دکتر مصدق درباره نطق بوین وزیر خارجه بریتانیا در مورد زبان، اقلیتها و انجمنهای ایالتی و ولایتی و تشکیل کشور متحده ایران گفت: «مگر فرانسه و بلژیک زبانهای مختلف ندارند (در بلژیک به زبانهای فرانسوی و فلانماند، در فرانسه به زبانهای فرانسوی، آلمانی، برتن و کاسگون [و کرس] صحبت می شود)؟ مگر آن جا انجمنهای ایالتی و ولایتی ندارند؟ پس چرا هرگز کسی آن دو کشور را کشورهای متحده بلژیک و فرانسه نخوانده است؟» (به نقل از: شبه خاطرات، نوشته دکتر علی بهزادی، تهران، ۱۳۷۵، ص ۶۲۵-۶۲۶).